

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Піх Юлії Андріївни
«Загальна характеристика секуляризації і десекуляризації правових систем
релігійного типу»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
зі спеціальності 12.00.01 — теорія та історія держави і права; історія
політичних і правових учень

Актуальність теми дисертаційного дослідження є очевидною і обумовлена тим, що духовно-моральне відродження України є пріоритетним завданням для суверенної і незалежної держави яка прагне до правових, соціально-справедливих відносин та побудови громадянського суспільства. Одним з найважливіших принципів духовної основи суспільства є свобода віросповідання, повага до прав і свобод інших людей, рівність, справедливість, толерантність.

Правовий стан держави є визначальним критерієм оцінки перспектив цієї держави для подальшого розвитку, інтеграції в європейський простір, для гідного життя її громадян. Духовний стан суспільства є також критерієм для визначення моральності, законослухняності, поважливого ставлення до старших, дотримання культурних традицій свого народу та правил співжиття і взаємопорозуміння. Тривала історія державотворення України свідчить, що не можна сформувати суспільство справедливим і вільним, громадян держави заможними та забезпеченими, якщо воно не буде у своїй основі духовним, моральним, а тому ці важелі повинні бути основою і головним імперативом життя в країні.

Формування української правової доктрини потребує від юристів теоретико - правового осмислення, наукового забезпечення, обґрунтування нових наукових ідей та їх оформлення в роботи, які потребують обговорення, дискусії з метою створення прогресивних підходів, методів, принципів, рішень, що можна привести до наукових відкриттів.

Вирішення цих та інших завдань можливе на основі теоретичного і методологічного осмислення проблем подальшого розвитку права та його впливу і взаємодії з іншими соціальними регуляторами, зокрема релігією,

особливості секуляризації і десекуляризації правових систем релігійного типу(с. 3 автореферату, с, б дисертації).

Такий напрям теоретичного осмислення секуляризації і десекуляризації правових систем релігійного типу конкретизується дисертанткою у меті, а саме: визначити сутність та підходи до класифікації сучасних релігійно-правових систем; охарактеризувати історико-правові аспекти розвитку процесів секуляризації та десекуляризації у правових системах релігійного типу; розкрити форми секуляризації і десекуляризації у правових системах релігійного типу; розкрити особливості секуляризації і де секуляризації у католицизмі; визначити особливості секуляризації і десекуляризації у мусульманському праві; з'ясувати особливості секуляризації і десекуляризації в іудейському праві; встановити специфіку взаємодії західної традиції права та релігійних норм у процесі розвитку правової системи України; визначити онтологічні особливості вдосконалення правової системи України на основі методології секуляризації і десекуляризації.

Одразу слід зазначити, що дисертантка поставила перед собою дуже широке коло завдань в межах кандидатської роботи. Дисертація містить у собі елементи авторського роз'яснення актуальної та значущої для науки напрямку, а саме визначити суспільні відносини які виникають у процесі впливу релігії на позитивне право.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації визначається:

значною джерельною базою дослідження, яка охоплює 409 наукових праць з різних галузей наукових знань, які стосуються предмету дослідження, зокрема, теорії держави і права, філософії права, релігієзнавства, історії релігії, філософії моралі, церковного права, соціологія права, історія української культури, християнська етика, історія політичних і правових учень. Можна зазначити, що їх аналіз та використання відповідає вимогам наукової дискусії; методологією дослідження, яка характеризується не тільки використанням загальних і спеціальних методів, якими послуговується сучасна

юридична наука, а й догматичного, діалектичного, структурно-функціонального, порівняльно-правового методу та аксіологічного підходу (с.3 автореферату, с.6-7 дисертації).

Слід зазначити, що авторці вдалося висунути і сформулювати наукові висновки та положення, які мають елементи новизни, що визначається як постановкою проблем, так і шляхами їх розв'язання, а дисертація Ю.А. Піх «секуляризації і десекуляризації правових систем релігійного типу» є однією із перших монографічних досліджень в якому подано і обґрунтовано авторський підхід виокремлення аспектів розвитку релігійно-правових систем та чинників, що сприяють процесам секуляризації і десекуляризації у релігійному праві в сучасному біополярному світі.

До таких виокремлених аспектів можна віднести авторське визначення «релігії». На думку автора «релігія - це взаємозв'язок світогляду і поведінки, основаної на вірі в бога чи богів, , Висунута ідея «про те, що правові і релігійні норми співвідносяться між собою як «норма» і «зразок» (с.38 дисертації), що «релігійні норми слугують джерелами правових норм» (с. 39 дисертації), «християнські норми треба визнати обов'язковими основними структурними елементами правової системи» (с. 144 дисертації).

Відомо, що предмет дослідження християнські норми тісно пов'язані з релігією і розглядається спеціальною галуззю знань - релігієзнавством, наукою яка вивчає виникнення, функціонування і розвиток релігії в історії суспільства, її роль у житті окремої людини, їх об'єднань в історичному минулому і в теперішній сучасний час. В науці філософії та релігієзнавстві є доволі велика кількість визначень соціальному явищу «релігія», зокрема богословсько - теологічний підхід (О. Мень) розглядає релігію як особливе, надприродне явище, результат надприродного зв'язку людини з Богом. Юридичний підхід розглядає релігію як одну із форм суспільної свідомості людини.

Зазначимо, що релігієзнавство є комплексною дисципліною, в межах якої існують різноманітні підходи, концепції релігії, а саме: теологічні, філософські, соціологічні, психологічні та інші. Тому можна допустити, що релігія стає

предметом прискіпливої уваги правників з метою вироблення інших підходів і методів дослідження цього складного явища.

Імпонує позиція авторки «з'ясувати взаємозв'язок християнства і права» (с. 17 дисертації) як нормативних систем зі спорідненими характеристиками, результатом якого стало виникнення суміжних релігійно- правових систем» (с. 17, 26 дисертації). Виваженим є твердження про наявність тісного взаємозв'язку між християнством та правовою реальністю західної цивілізації (с. 17 дисертації) та висновку, «що релігія і право дві нормативні системи зі спорідненими характеристиками» (с.26 дисертації), «право і християнство є найважливішими регуляторами суспільних відносин», а також «право більшою мірою здатне забезпечити ефективне, повне функціонування суспільства і держави загалом» (с.66 дисертації).

Не можна оминати увагою прагнення авторки проаналізувати спільні та відмінні властивості релігійної норми і правової норми (с. 27 - 31, с. 36-37 дисертації), їх взаємодію та суперечності в процесі регулятивного впливу на суспільні відносини (с. 54 дисертації), на основі аксіологічного підходу розглянути релігію і право як системи цінностей (с. 3 автореферату, с. б дисертації), визначити спільність функціонального й цільового їх значення (с.35 дисертації).

Імпонує думка і послідовність дисертантки, що «правові та християнські норми виступають важливими соціальними регуляторами в житті суспільства, які, впливаючи на свідомість суб'єктів завдяки встановленим загальним правилам, еталонам поведінки, спонукають їх до правомірних дії» (с. 122 дисертації).

Безумовно, ці положення авторки не є безспірними, але претендують на певні інноваційні підходи відносно осмислення співвідношення секуляризації і десекуляризації, їх ролі у формуванні громадянського суспільства і правової держави в Україні. Саме в цьому вбачається наукова та практична значущість зазначених в роботі висновків, а висунуті дисертанткою наукові положення, їх авторське бачення, сприятимуть, за умов їх сприйняття науковою спільнотою,

розвитку сфери міждисциплінарних правових та інших соціально-гуманітарних досліджень.

Зважаючи, що дослідження проведене дисертанткою на достатньо високому рівні, слід все ж таки відмітити, що в роботі є окремі дискусійні та спірні положення, які вимагають уточнень і роз'яснень проблемного, термінологічного характеру, що притаманно насиченим і методологічно складним працям.

1. Дисертація відноситься до міждисциплінарних досліджень, тому слід відмітити що дисертантка не завжди зберігає послідовність і вірність правознавству, а окремі розміркування, висновки і положення більшою мірою відносяться до релігієзнавства, філософії, теології, а не власно загальної теорії права, юридичної науки в цілому. До таких положень можна віднести авторське визначення «релігії», онтологічна сутність релігії, релігійний нормативний комплекс права, релігійно-правові цінності, вчення про Церкву. Зрозуміло, що у міждисциплінарному дослідженні складно зберегти дисциплінарну предметність, проте авторці слід було б коректніше та толерантніше ставитися до вже існуючого предметного розподілу наукових досліджень.

2. Від дисертації на тему «Загальна характеристика секуляризації і десекуляризації правових систем релігійного типу» очікуєш певного переліку, систематизації релігійно-правових систем. Бажано було б дати класифікацію релігійно-правових систем. На жаль такого узагальнення в дисертації не вбачається бажано під час захисту звернути на це увагу і розкрити основні компоненти християнських засад.

3. Використання у роботі узагальнених формувань, а саме: «релігійні цінності», «правові цінності», «життєві цінності людини», «суспільні цінності», «цінності духовні», «загальнолюдські цінності» без урахування «часу», «території», «держави» більше орієнтує дослідників на теоретико - філософську роботу, ніж суто юридичну. Бажано розкрити про які саме релігійні, правові та життєві цінності йде мова в дослідженні, це важливо з точки зору авторки яка вважає «що вони починають перетворювати світ» (с.36 дисертації) і формують

позитивне ставлення до права.

4. Не зрозумілим є спрощення та применшення сенсу особливостей права порівняно з християнською релігією, а саме «як бачимо, нічого особливого у природі правового регулювання на відміну від християнського, немає» (с.49 дисертації), хоча далі авторка зазначає «властиві унікальні особливості права» (с.49 дисертації) і далі відкриває «функціональну схожість права і християнства» (с.49 дисертації).

Зроблений авторкою «висновок про те, що ... в низці випадків юридичні норми текстуально відтворюють релігійні» (с.34 дисертації), бажано було б навести приклади таких текстуальних відтворень. Допускаємо можливий вплив, відтворення самої ідеї, змістовного навантаження, сенсу, але не копіювання релігійного тексту в законодавстві України.

З погляду на зроблений аналіз дисертації, вважаю, що перелічені зауваження мають значною мірою дискусійний і рекомендаційний характер і стосуються в основному не власне висновків та положень авторки дисертації щодо предмету дослідження, а окремих аспектів роботи і її обґрунтування та не впливають на позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Для юридичної науки важливість одержаних результатів полягає в тому, що дослідження містить постановку нових висунутих часом проблем, намаганням їх розв'язати, осмислити вплив християнських засад на позитивне право, сучасних тенденцій їх взаємодії та певних аспектів методології юридичної науки.

Достатньо обґрунтованими є більшість висновків та положень дисертації, які мають наукову новизну і при застосуванні можуть мати практичну цінність та бути використані:

– науково-дослідній сфері – для подальшої розробки актуальних проблем формування правових засад розвитку релігійних правових системи в умовах глобалізації;

– правотворчості – для подальшого розвитку законодавства, що регламентуватиме правові засади організації релігійних організацій в Україні;

– правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності практичної діяльності органів державної влади у процесі вирішення публічно-приватних спорів в контексті захисту релігійних прав людини і громадянина;

– навчальному процесі – під час проведення занять із навчальних дисциплін «Теорія держави і права», «Історія політичних і правових учень», «Канонічне право», «Порівняльне правознавство».

За об'єктом, предметом дослідження, завданням, методологією та висновками відповідає паспортів спеціальності 12.00.01 - теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

В підсумку, слід зробити висновок, що дисертаційне дослідження Піх Ю.А. «Загальна характеристика секуляризації і десекуляризації правових систем релігійного типу» відповідає паспортів відповідної спеціальності, вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», що висуваються до дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук, а дисертантка – Юлія Андріївна Піх заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 - теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

кандидат юридичних наук,
Львівський національний університет
ветеринарної медицини та
біотехнологій ім. С.З. Гжицького,
старший викладач кафедри права
Машталір Христина Віталіївна

